

Nr 160.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ytterligare utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.; given Stockholms slott den 27 februari 1948.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Axel Gjöres.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1948.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och folkhushållningsdepartementen anför chefen för handelsdepartementet, statsrådet Gjöres, följande.

Enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t ingick kommerskollegium den 30 december 1940, den 31 augusti 1943 och den 21 juli 1945 för Kungl. Maj:t och kronan överenskommelser med Bolidens gruvaktiebolag — de s. k. legodriftsavtalen — angående bearbetande av staten tillhöriga och till staten överlåtna malmfyndigheter inom vissa utmål i olika malmfält i Västerbottens län. Bolaget åtog sig därvid att på statens bekostnad omhänderha brytning, transport och anrikning av malmen från utmälen, däribland vissa utmål omfattande Lindsköldsgruvan, Adakgruvan och den numera utbrutna

Karlssongruvan, samtliga inom Adakfältet i Malå socken. Till utbyggnad av gruvanläggningarna inom de gruvfält som inbegripas i avtalen har riksdagen anvisat anslag om tillhoppa 12 584 000 kronor. Jag torde härutinnan få hänvisa till de redogörelser som lämnats i propositionerna 1945: 229, 1946: 311 (bil. 15) och 1947: 128. I anläggningar för driften inom Adakfältet ha investerats omkring 10 450 000 kronor av de anvisade anslagen å 12 584 000 kronor.

I anledning av förstnämnda proposition anvisade riksdagen i skrivelse den 29 juni 1945, nr 459, till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m. ett investeringsanslag av 300 000 kronor. Detta belopp avsågs dels för vissa tillredningsarbeten, nämligen avsänkande av Adakgruvans centralschakt till 282 meters avvägning och utförande av orter på 260 meters nivå, dels ock för utförande av undersökningsarbeten genom diamantbörningar å fyndighetspartier mellan 160 och 75 meters avvägningar samt mellan 160 och 260 meters avvägningar.

I skrivelse den 12 december 1947 har *kommerskollegium* hemställt om ytterligare medel för att bestrida kostnaderna för fortsatta tillredningsarbeten i Adakgruvan samt för att bygga bostäder vid Adakfältet m. m.

Kommerskollegium har därvid anmält, att av ifrågavarande belopp av 300 000 kronor något över hälften förbrukats till och med september månad 1947. Kollegium har vidare anmält, att schaktsänkingsarbetet i juli månad avslutats vid 313,6 meters djup, att ortdrivningar utfördes å 275 meters nivå, eller således på något lägre nivå än planen från början avsåg, i ändamål att erhålla bekväma brytningsmöjligheter för hittills mer eller mindre väl kända malmtillgångar, att undersökningarna genom diamantbergbörningar pågingo samt att arbetena försenats genom brist på arbetskraft. Hela anslagsbeloppet beräknades bliva erforderligt för planens genomförande.

I fråga om de fortsatta tillredningsarbetena i Adakgruvan har kollegium, som i ärendet samrått med Sveriges geologiska undersökning, beräknat medelsbehovet till 201 250 kronor. Kollegium anför härom följande.

Undersökningarna genom diamantbörning böra fortsättas under 260 meters avvägning för konstaterande huruvida ytterligare några malmkroppar anstå. För uppehållande av brytningen i gruvan är det av vikt att sådana eventuella malmtillgångar bliva i god tid påvisade och till sin omfattning kända. För ändamålet har preliminärt räknats med utförande av sammanlagt 1 750 m diamantbörnhål, som beräknas kosta 35 kronor per meter. Erforderligt belopp blir sålunda 61 250 kronor. Dessa arbeten beräknas kunna påbörjas vid mitten av kalenderåret 1948. Ingen ny maskinell utrustning behöves anskaffas.

Ovanför det ortssystem å 275 meters nivå som är under utförande anstår mellan 204 och 275 meters avvägningar en på flera malmkroppar fördelad malmkvantitet av cirka 400 000 ton råmalm, hållande cirka 2,9 procent koppar. För brytning av denna malmkvantitet erfordras bl. a. utförandet av ett system stigorter, beräknade till en sammanlagd höjd av 420 meter, för en kostnad av 120 000 kronor. Stigortssystemet bör påbörjas under senare delen av 1948 för att malmbrytningen i gruvan framdeles skall kunna fort-

gå i ungefär nuvarande omfattning. Nämnvärd malmproduktion från dessa malmkroppar kan icke påräknas förrän efter 1949. Även dessa arbeten kunna utföras utan att ny maskinell utrustning anskaffas med visst undantag.

För bergutfrakt på 275 meters nivå erfordras anskaffning av ett diesel-lokomotiv för en kostnad av 20 000 kronor.

I fråga om den aktuella tillgången på bostäder vid Adakfältet har kollegium i huvudsak anfört följande.

Såsom redan anförts har gruvarbetet på senare tid i viss mån hindrats av arbetarbrist. Innevarande höst beräknades bristen till cirka 15 man. Vid driftens planläggning räknade man med att en del av arbetsstyrkan skulle kunna erhålla bostäder i närbelägna byar. Det har emellertid visat sig att så icke blivit fallet i tillräcklig omfattning. Sammanlagt funnos i oktober 1947 34 familjelägenheter, varav tio för tjänstemän och förmän, samt sexton nyrenoverade och sexton mer eller mindre provisoriska ungarlsrum. Antalet anställda var i augusti 1947 omkring 150 man.

Kollegium har vidare anfört, att det vore svårt att sammanföra och behålla en stabil gruvarbetarstam utan bättre tillgång på familjebostäder, särskilt i trakten i fråga, där gruvarbete tidigare icke förekommit. För kollegium stode det klart att ytterligare bostadsbyggande vid Adakfältet ur flera synpunkter kunde anses mindre önskvärt. Sålunda vore, såsom framginge av vad som anförts i Kungl. Maj:ts proposition nr 128 till 1947 års riksdag, s. 5, de kända malmtillgångarna i Adakfältet ganska begränsade. De beräknades då räcka blott omkring tolv år, varför mera långsiktiga investeringar, till vilka bostadshus syntes böra räknas, om möjligt borde undvikas. I nuvarande läge vore ju därjämte, allmänt sett, angeläget att byggnadsverksamheten hölles tillbaka. Kollegium har likväl ansett sig böra föreslå, att bostäder för ytterligare åtta familjer anordnas. Lämpligen borde två fyrafamiljs arbetarbostäder av i huvudsak hittills använd typ uppföras vid Adakfältet. Kostnaderna härför ha beräknats till cirka 200 000 kronor. I detta sammanhang anför kollegium i huvudsak följande.

Ur driftsekonomisk synpunkt är det påkallat, att malmproduktionen uppehålls på en jämförelsevis hög nivå, avpassad efter de tekniska möjligheterna, i ändamål att uppnå utspridning på en så stor produktionsvolym som möjligt av de rätt avsevärda fasta kostnaderna för amortering, förvaltning och sociala åtgärder, vilka sistnämnda vid ett av staten ägt företag väl knappast böra eftersättas, även om de i och för sig vid ett så jämförelsevis litet företag som detta alltid måste bliva av ekonomiska skäl begränsade.

I det aktuella försörjningsläget beträffande koppar är det också av stor vikt att malmproduktionen i de statliga legodriftsgruvorna uppehålls. I viss mån liknande synpunkter, som under tiden för handelsspårren under senaste världskriget föranledde driftens upptagande på grund av att koppartillförseln från utlandet i hög grad försvårats, synas nu åter bliva mer eller mindre relevanta med hänsyn till de av valutabristen förorsakade försämrade inköpsmöjligheterna på världsmarknaden.

Vad i sistnämnda avseende anförts kan också tillämpas i fråga om det i det föregående anförda önskemålet rörande medel för undersökningsarbe-

ten under 260 meters avvägning i Adakgruvan, även om det här rör sig om mera osäkra framtidsförhoppningar, som även i bästa fall först efter åtskillig tid kunna tillgodogöras i produktionen.

Kollegium vill erinra om, att fyndigheten Rudtjebäcken är belägen tämligen nära intill Adakfältet. Vid där pågående undersökningar, som ännu icke avslutats, hava påvisats ej obetydliga tillgångar av svavelkis med något zink och koppar.

Visserligen är räntabiliteten för en sådan fyndighet, som huvudsakligen förer svavelkis, ej särskilt god vid det läge ur fraktsynpunkt för produkten, som här är fråga om, men för den händelse de fortsatta undersökningarna i Rudtjebäcken skulle giva lovande resultat kan en framtida samordning av tillgodogörandet av denna fyndighet med kopparfyndigheterna i Adakfältet kanske visa sig vara motiverad och medföra ett mera långsiktigt utnyttjande av en stor del av investeringarna i sistnämnda fält.

I kommerskollegii skrivelse har vidare framhållits, att vissa redan färdiga och i bruk tagna anläggningar och bostäder vore i behov av kompletteringar. Dessa borde sålunda förse med varmvattenberedare. Dessutom borde bad- och tvättavdelning iordningställas, tacktäckning omläggas och vissa möbler anskaffas. Kostnaderna härför uppskattar collegium till 71 250 kronor. Collegium anför härom följande.

I det år 1947 färdigställda manskapshuset finnas vissa hittills icke nyttjade källarutrymmen. Avsikten har varit att där inreda bad- och tvättavdelning för såväl den å gruvområdet bosatta personalen som befolkningen i den närbelägna byn Björkland. Tvättmaskin och centrifug finnas redan anskaffade inom ramen för tidigare beviljade anslag. Det gäller sålunda närmast att iordningställa lokalerna och komplettera utrustningen. I samma källare finnes även plats för en verksskyddets ordercentral, varpå civilförsvarsmyndigheten framställt krav. Ifrågavarande anordningar hava kostnadsberäknats till 30 000 kronor.

I de tolv arbetarlägenheter, som först utfördes, finnes varmvatten icke installerat, ehuru ledningar indragits. Genom insättning av varmvattenberedare till en kostnad av ca 1 000 kronor per lägenhet kunna dessa i ifrågavarande hänseende bringas i paritet med senare utförda lägenheter. Beredarna avses att bli så tilltagna, att de räckta till badrum, ifall framdeles inredning av sådana skulle befinnas lämplig. Totalkostnaden beräknas till 12 750 kronor.

När byggnaderna i Adakfältet började uppföras användes i många fall för taktäckning s. k. underhållsfri takpapp av kristidskvalitet. Denna har nu visat sig vara ganska underhaltig, varför taktäckningen bör kompletteras med tegel på i första hand sjutton bostadshus och kontorsbyggnaden. Kostnaden härför beräknas till 25 000 kronor.

Möbler till ungarlsförläggningarna erfordras till ett belopp av 3 500 kronor.

Slutligen har kommerskollegium upplyst, att det ekonomiska utfallet för kronan av legodriften i hela Adakfältet, således Adak- och Lindsköldsgruvorna tillsammans, kunde för år 1947 beräknas till drygt 900 000 kronor efter avdrag av Bolidens gruvaktiebolags avtalsenliga andel i vinsten. Föregående års motsvarande avkastning utgjorde cirka 184 000 kronor.

Kommerskollegium har vidare i skrivelse den 12 februari 1948 till Kungl. Maj:t anmält, att Bolidens gruvaktiebolag och gruvarbetarnas organisation överenskommit, att 40-timmars arbetsvecka under jord skulle införas så snart som möjligt. Avsikten vore, att därvid underjordsarbetet skulle koncentreras till fem dagar i veckan under det att arbetet som hittills skulle pågå hela veckan ovan jord bland annat i anrikningsverket.

Kommerskollegium har framhållit, att det avsåges att den nuvarande årsproduktionen vid gruvfältet i den mån så vore möjligt skulle bibehållas. För att detta skulle kunna ske erfordrades vissa ändrade dispositioner vid Adakfältet. Härom anför kollegium följande.

Detta innebär att en intensifiering av arbetet under jord måste åstadkommas genom insättande av en något större arbetsstyrka, vilket har till följd bland annat krav på ökat antal bormaskiner och ökad tillgång till tryckluft för dessas drivande. Vidare måste krossningsanläggningen i anrikningsverket givas något ökad kapacitet per arbetsskift, eftersom den ur gruvan uppfordrade råmalmen omedelbart störtas i krossverket och därifrån överföres till lagringsfickor. Dessa mottaga nu krossad råmalm under sex av veckans dagar och avlämna successivt råmalm till kulkvarnarna under samma tid. När uppfordringen hädanefter koncentreras till fem dagar i veckan måste ficksystemets kapacitet ökas så att alltid krossad råmalm finnes lagrad i tillräcklig mängd för anrikningsverkets behov under det dygn, eventuellt vid söndagskörning de två dygn, då uppfordring ej pågår.

Beträffande frågan om utökning av arbetarstyrkan har kollegium i förenämnda skrivelse den 12 december 1947 framhållit behovet av att ytterligare bostäder för åtta familjer bleve uppförda. Arbetstidens nedsättning har skärpt kravet på bostäder, men kollegium har dock ansett sig tillsvidare icke böra yrka på uppförandet av mera än dessa åtta lägenheter för gifta arbetare i förhoppning att läget på arbetsmarknaden även utan sådant ytterligare bostadsbyggande skall kunna medgiva utökning av arbetsstyrkan.

För att kunna bibehålla den nuvarande årsproduktionen vid gruvfältet är det enligt kollegii mening nödvändigt att anskaffa viss teknisk utrustning. Kostnaderna härför ha beräknats till 200 000 kronor. Kollegium har därvid anfört följande.

Vad angår försörjningen med tryckluft är befintlig kompressorutrustning vissa tider av dygnet redan helt utnyttjad. Anskaffandet av ytterligare en kompressor kostar cirka 25 000 kronor, men kan icke ske på kortare tid än två år, på grund av lång leveranstid från verkstaden. Samma syfte, d. v. s. bättre tillgång på tryckluft, kan uppnås genom insättandet av ett så kallat hydrauliskt luftmagasin, i vilket upplagras de kvantiteter tryckluft, som kunna erhållas från nu befintliga kompressorer under de tider av dygnet, respektive veckan, då den producerade luften ej helt förbrukas i de i gång varande arbetsmaskinerna. Ett sådant magasin inspränges i berg på lämpligt djup i gruvan och fordrar ingen maskinell utrustning utan endast vissa betongarbeten av mindre omfattning samt rörledningar jämte armatur. Kostnaden beräknas till 75 000 kronor, sålunda avsevärt mera än vad en kompressor kostar, men anordningen medför en besparing av elektrisk kraft av cirka 80 kilowatt per år, motsvarande cirka 6 500 kronor. Kraftbesparingen räcker sålunda till avskrivning, exklusive ränta, av luftmagasinets

kostnad utöver kostnaden för en ny kompressor, d. v. s. 50 000 kronor, under en tid av åtta år. Ett luftmagasin bör kunna hinna färdigställas på sex à åtta månader. Kollegium vill därför för sin del förorda, att ett hydrauliskt luftmagasin inrättas.

Vad vidare angår frågan om ökad kapacitet hos krossningsanläggningen erfordras ombyggnad av en så kallad hunduppfordringsbana, anskaffande av en större finsikt samt omläggning av bandtransportörer m. m. Kostnaden härför beräknas till 35 000 kronor.

Vad slutligen beträffar ökning av ficksystemet för krossad råmalm har föreslagits utförande av en ny ficka, rymmande cirka 1 000 ton malm, jämte erforderliga transportanordningar. Kostnaderna beräknas till 90 000 kronor.

Omedelbart utanför Adakfältets gräns finns en bebyggelse, kallad Björkland, där ett antal egna hem uppförts. Kommerskollegium har anmält, att husägare i Björkland till kollegium ingivit ansökan om ekonomiskt stöd för anordnande av vatten- och avloppsledningar. Som bidrag hade, utöver sådant statsbidrag, som på grund av gällande allmänna bestämmelser kunde påräknas, begärts ett belopp av 21 600 kronor, motsvarande 20 procent av anläggningskostnaden, som uppgivits bliva 108 000 kronor. Därvid hade emellertid icke inräknats kostnaden för en reningsanläggning för avloppsvatten, vilken dock finge betraktas som nödvändig.

Ärendet är för närvarande icke utrett därefter att kollegium anser sig kunna framlägga slutgiltigt förslag till åtgärder.

Likväl har kommerskollegium föreslagit att 30 000 kronor måtte anvisas som bidrag till utförande av ifrågakvarande anläggning. Till närmare motivering till förslaget har kollegium anfört följande.

Husägarna i Björkland eller eventuellt söner till husägare torde i mycket stor utsträckning vara sysselsatta i gruvdriften inom Adakfältet. Detta förhållande får anses vara till fördel för legodriften, enär därigenom behovet av arbetarbostäder minskas. En viss medverkan från statens sida i detta särskilda fall utöver vad i allmänhet är vanligt för dylika anläggningar kan därför anses motiverad. Härtill kommer att enligt uppgift i flera fall inom bebyggelsen upptagna brunnar utsinat under senaste åren. Det är icke uteslutet att orsaken härtill är att när nu gruvdriften kommit ned på större djup marken dränerats genom gruvornas länshållning så att brunnarna blivit torra.

Eventuella bidrag av det slag, varom nu är fråga, böra emellertid givas sådan utformning, att det avsedda ändamålet, nämligen bättre tillgång till arbetare vid gruvdriften, verkligen uppnås. Man kan i detta hänseende tänka sig, att bidragen gaves formen av räntefria lån mot in-teckning i vederbörande fastighet, vilka lån skulle återbetalas inom fem à åtta år, för den händelse vederbörande kvarstode i tjänst vid gruvfältet, men omedelbart förfölle till betalning, om vederbörande lämnade sin anställning. Vare sig bidrag skulle komma att lämnas med eller utan återbetalningsskyldighet är det erforderligt, att medel ställas till förfogande.

Departementschefen. Till vissa tillrednings- och undersökningsarbeten i Adakgruvan anvisade 1945 års riksdag ett investeringsanslag av 300 000 kronor. Kommerskollegium har nu nemställt, att 201 250 kronor måtte anvisas för nya sådana arbeten i gruvan. Av medlen erfordras 61 250 kronor

för att fortsätta undersökningarna om malmförekomst, 120 000 kronor för att utföra ett system stigorter för brytning av kopparhaltig råmalm samt 20 000 kronor för att anskaffa ett diesellokomotiv för användning under jord. Vidare har kommerskollegium föreslagit, att 200 000 kronor skulle anvisas för att uppföra två fyrafamiljs arbetarbostäder vid Adakfältet samt att tillhoppa 71 250 kronor måtte ställas till förfogande för komplettering m. m. av redan uppförda bostäder. Av sistnämnda belopp hänföra sig 30 000 kronor till inredning av bad- och tvättavdelning i manskapshuset, 12 750 kronor till insättande av varmvattenberedare i tolv arbetarlägenheter, 25 000 kronor till ny taktäckning på i första hand sjutton bostadshus och kontorsbyggnaden samt 3 500 kronor till möbler till ungarläggningsarna.

Vidare har kommerskollegium med hänsyn till att arbetstiden vid gruvorna förkortats gjorts hemställan om viss materielanskaffning för att säkra oförändrad produktion vid Adakfältet. För ändamålet erfordras 75 000 kronor till ett luftmagasin, 35 000 kronor till en hunduppfordringsbana m. m. samt 90 000 kronor till en ny malmficka m. m. eller sammanlagt 200 000 kronor. Slutligen föreslår kollegium, att medel anvisas till bidrag för utförande av vatten- och avloppsledningar i bebyggelsen Björkland invid Adakfältet med högst 30 000 kronor.

De sålunda framställda förslagen måste bedömas mot bakgrunden av rådande investerings- och arbetsmarknadsläge. Hänsyn måste emellertid också tagas till betydelsen av att i möjligaste mån säkra vår kopparförsörjning, särskilt sedan kopparimporten av valutaskäl försvårats.

Beträffande kollegii hemställan om medel till fortsatta tillrednings- och undersökningsarbeten må framhållas, att behovet av materiel och arbetskraft kan förutsättas bli jämförelsevis obetydligt. Vad angår förslaget om nya arbetarbostäder må nämnas, att det med hänsyn till kollegii uppgift, att malmtillgångarna i Adakfältet beräknas räcka blott cirka 10 år, kan vara tveksamt, huruvida det över huvud taget är lämpligt att anslå medel till nya bostadshus vid fältet. Läget är emellertid uppenbarligen det, att tillgången på arbetskraft vid gruvorna icke kan säkras, om icke bostadsbeståndet förbättras och utvidgas på sätt kollegium föreslagit. Likaså torde det med hänsyn till den nyligen träffade överenskommelsen om förkortad arbetstid vid gruvorna vara nödvändigt att anskaffa ytterligare teknisk utrustning, om produktionen skall kunna uppehållas på oförändrad nivå.

Vid bedömning av de sålunda anförda omständigheterna har jag kommit till den uppfattningen att de av kollegium framställda förslagen böra bifallas. Mot de av kollegium gjorda kostnadsberäkningarna har jag ingen erinran. Det erforderliga beloppet skulle sålunda utgöra $(201\,250 + 200\,000 + 71\,250 + 200\,000 + 30\,000 =)$ 702 500 kronor. Det må anmärkas, att ett kapitaltillskott av denna storleksordning icke i nämnvärd mån rubbar de räntabilitetsberäkningar, som tidigare utförts beträffande gruvdriften i Adakfältet.

Medelsanvisningen för här ifrågavarande ändamål med undantag för bidraget till vatten- och avloppsledningar bör ske i form av ett investeringsanslag. Vad angår medelsanvisningen till bidraget till vatten- och avloppsledningar har kommerskollegium anmält, att frågan för närvarande icke vore så fullständigt utredd, att kollegium ansett sig böra framlägga slutligt förslag i ämnet. Det är dock uppenbart att ett belopp av den storleksordning, kollegium angivit, erfordras för ändamålet. Om riksdagen icke har något att invända däremot, torde närmare bestämmelser rörande anslagets användning sedermera få meddelas av Kungl. Maj:t.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

*dels till Ytterligare utbyggnad av staten tillhöriga gruv-
anläggningar i Malå socken m. m. under kapitalbudgeten,
fonden för förlag till statsverket, för budgetåret 1948/49 an-
visa ett investeringsanslag av kronor 672 500;*

*dels ock till Bidrag till vatten- och avloppsledningar i
Björklandsområdet i Malå socken för budgetåret 1948/49 un-
der tionde huvudtiteln anvisa ett reserva-
tionsanslag av kronor 30 000.*

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

G. Lindenbaum.